

Capita Selecta z nizozemské lingvistiky

Kateřina Křížová, Markéta Kluková,
Benjamin Bossaert, Pim van der Horst,
Wilken Engelbrecht

2. vydání

**Capita Selecta
z nizozemské lingvistiky**

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Capita Selecta z nizozemské lingvistiky

Kateřina Křížová, Markéta Kluková, Benjamin Bossaert,
Pim van der Horst a Wilken Engelbrecht

Olomouc 2021

Recenzenti: dr hab. Agata Kowalska-Szubert
doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky účelové podpoře
na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2016
Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

2., přepracované vydání

© Kateřina Křížová, Markéta Kluková, Benjamin Bossaert,
Pim van der Horst, Wilken Engelbrecht, 2021
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2021

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat
občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

DOI: 10.5507/ff.21.24459707
ISBN 978-80-244-5970-7 (tištěná kniha)
ISBN 978-80-244-5971-4 (verze online: iPDF)

Obsah

Předmluva	11
1. Nizozemská filologie (<i>Markéta Kluková, Wilken Engelbrecht, Benjamin Bossaert, Kateřina Křížová</i>)	13
1.1 Vymezení základních pojmů	13
1.2 Geografie nizozemského jazyka	17
1.2.1 Nizozemsko	17
1.2.2 Belgie	18
1.2.3 Zámorí	19
1.2.3.1 Karibská část Nizozemského království	19
1.2.3.2 Surinam	21
1.2.3.3 Indonésie	21
1.2.4 Afrikánština	22
1.3 Nizozemština v evropském kontextu	23
1.4 Stručné dějiny nederlandistiky	24
1.4.1 Nederlandistika intra muros	24
1.4.1.1 Průkopníci oboru	24
1.4.1.2 Budování nizozemštiny jako akademické disciplíny v Nizozemsku	25
1.4.1.3 Budování nizozemštiny jako akademické disciplíny ve Vlámku	27
1.4.1.4 Současné lingvistické školy v Nizozemsku a ve Vlámku	30
1.4.2 Nederlandistika extra muros – situace v ČR a SR	33
1.4.2.1 Zakladatel československé nederlandistiky František Kalda	33
1.4.2.2 Nederlandistika v Praze	34
1.4.2.3 Nederlandistika v Brně	36
1.4.2.4 Nederlandistika v Olomouci	38
1.4.2.5 Nederlandistika v Bratislavě	41
2. Dějiny nizozemského jazyka (<i>Benjamin Bossaert, Wilken Engelbrecht, Kateřina Křížová</i>)	45
2.1 Vymezení základních pojmů	45
2.2 Nizozemština v rámci indoevropských a germánských jazyků	47
2.2.1 Indoevropské jazyky	47
2.2.2 Germánské jazyky	49
2.3 Periodizace dějin nizozemštiny	52
2.3.1 Stará nizozemština	52
2.3.2 Střední nizozemština	54
2.3.2.1 Písemné památky ve středonizozemštině	54
2.3.2.2 Jazyková variace střední nizozemštiny	55
2.3.2.3 Burgundské období – 15. století	57

2.3.3 Nová nizozemština	58
2.3.3.1 Vývoj v 16. století – začátek standardizace.....	58
2.3.3.2 Zlaté století – 17. století.....	61
2.3.3.3 Vývoj v 18. a 19. století – cesta ke standardizaci	63
2.3.3.4 Vývoj v 18. a 19. století v jižní části Nizozemí – Belgie	66
2.3.4 Současná nizozemština	71
2.3.4.1 Nizozemština ve 20. století.....	71
2.3.4.2 Budoucnost nizozemského jazyka	73
3. Fonetika a fonologie nizozemského jazyka (Pim van der Horst,	
<i>Wilken Engelbrecht)</i>	75
3.1 Vymezení základních pojmů	75
3.2 Fonetika.....	80
3.2.1 Vokály v nizozemštině.....	80
3.2.2 Konsonanty v nizozemštině.....	85
3.3 Fonologie	90
3.3.1 Fonémy, alofony a distinktivní rysy	90
3.3.2 Fonologické procesy	92
3.3.3 Suprasegmentální úroveň – slabika, přízvuk a intonace.....	94
4. Morfologie nizozemského jazyka (Markéta Kluková, Kateřina Křížová) ..	101
4.1 Vymezení základních pojmů	101
4.1.1 Morfémy	102
4.1.2 Afixy	104
4.2 Slovtvorba.....	105
4.2.1 Derivace.....	106
4.2.2 Kompozice	108
4.2.3 Konverze	110
4.2.4 Další slovtvorné procesy.....	111
4.3 Flexe.....	113
4.3.1 Slovní druhy.....	113
4.3.1.1 Verba.....	114
4.3.1.2 Substantiva.....	118
4.3.1.3 Člensy.....	120
4.3.1.4 Adjektiva.....	121
4.3.1.5 Pronomina	123
4.3.1.6 Numeralia	128
4.3.1.7 Adverbia.....	129
4.3.1.8 Prepozice	132
4.3.1.9 Konjunkce.....	133
4.3.1.10 Interjekce.....	134

5. Syntax nizozemského jazyka (Markéta Kluková, Wilken Engelbrecht)	135
5.1 Vymezení základních pojmů	135
5.2 Konstituenty	137
5.2.1 Slovosled ve struktuře konstituentu	138
5.2.2 Testy konstituentů	139
5.2.3 Rekurzivita	140
5.2.4 Ambiguita	141
5.3 Větné členy	142
5.3.1 Predikát	144
5.3.2 Argument	146
5.3.2.1 Subjekt	147
5.3.2.2 Objekt	148
5.3.3 Adjunkt	151
5.3.3.1 Adverbiale	151
5.3.3.2 Atribut	152
5.3.3.3 Apozice	153
5.3.3.4 Doplněk	153
5.3.4 Vztahy mezi větnými členy	153
5.4 Věty	156
5.4.1 Slovosled ve struktuře věty	156
5.4.2 Typy vět	158
5.4.2.1 Věta hlavní	159
5.4.2.2 Věta vedlejší	160
6. Lexikologie a lexikografie nizozemského jazyka (Kateřina Křížová)	161
6.1 Vymezení základních pojmů	161
6.2 Slovo a jeho význam	163
6.2.1 Monosémie a polysémie	163
6.2.2 Změny významu	163
6.2.3 Tvorba přenesených pojmenování	164
6.3 Významové vztahy mezi lexikálními jednotkami	165
6.3.1 Polysémie a homonymie	165
6.3.2 Synonymie	166
6.3.3 Antonymie	168
6.3.4 Hyponymie a hyperonymie	169
6.3.5 Holonymie a meronymie	169
6.3.6 Sémantické pole a sémantická síť	170
6.4 Dynamika ve slovní zásobě	171
6.5 Rozšiřování slovní zásoby	173
6.5.1 Tvoření nových slov	173
6.5.2 Vznik ustálených slovních spojení	173
6.5.3 Přejímání slov a slovních spojení	176

6.6 Zpracování slovní zásoby ve slovnících	177
6.6.1 Výkladové slovníky	177
6.6.2 Překladové slovníky	178
6.6.3 Speciální slovníky.....	179
6.6.4 Makrostruktura a mikrostruktura slovníku.....	180
6.7 Jazykový korpus a korpusový výzkum	181
6.7.1 Co je jazykový korpus?.....	181
6.7.2 Práce s jazykovým korpusem	182
6.7.3 Typy jazykových korpusů.....	185
7. Nizozemština v kontaktu s jinými jazyky (Kateřina Křížová)	189
7.1 Vymezení základních pojmů	189
7.2 Vliv jiných jazyků na slovní zásobu nizozemštiny	192
7.2.1 Vliv klasických jazyků	192
7.2.2 Vliv románských jazyků.....	194
7.2.2.1 Vliv francouzštiny.....	194
7.2.2.2 Vliv italštiny.....	197
7.2.2.3 Vliv španělštiny a portugalštiny	198
7.2.3 Vliv germánských jazyků	198
7.2.3.1 Vliv němčiny	198
7.2.3.2 Vliv angličtiny.....	201
7.2.3.3 Vliv jidiš.....	204
7.2.4 Vliv slovanských jazyků	205
7.2.4.1 Vliv ruštiny.....	205
7.2.4.2 Vliv češtiny a polštiny	205
7.2.5 Vliv dalších jazyků.....	206
7.2.5.1 Vliv arabštiny.....	206
7.2.5.2 Vliv japonštiny.....	207
7.2.5.3 Vliv indonéštiny.....	207
7.3 Vliv nizozemštiny na slovní zásobu jiných jazyků	208
7.3.1 Vliv na germánské jazyky	208
7.3.1.1 Nizozemské výpůjčky v němčině.....	208
7.3.1.2 Nizozemské výpůjčky v angličtině	209
7.3.1.3 Vliv nizozemštiny na afrikánštinu	210
7.3.2 Vliv na románské jazyky	210
7.3.3 Vliv na slovanské jazyky.....	212
7.3.3.1 Nizozemské výpůjčky v ruštině	212
7.3.3.2 Nizozemské výpůjčky v polštině.....	212
7.3.3.3 Nizozemské výpůjčky v češtině.....	213
7.3.4 Vliv na další jazyky.....	214
7.3.4.1 Nizozemské výpůjčky v japonštině.....	214
7.3.4.2 Nizozemské výpůjčky v indonéštině	215
7.3.4.3 Vliv na kreolské jazyky	216

8. Nizozemský jazyk z hlediska sociolingvistiky (Benjamin Bossaert)	217
8.1 Vymezení základních pojmů	217
8.1.1 Globální a lokální trendy – globalizace.....	220
8.1.2 Sociolingvistické otázky současné nizozemské jazykovědy	222
8.2 Spisovný jazyk versus dialekty, sociodialekty a regiolekty	224
8.2.1 Dialekty, sociodialekty, regiolekty a sociolekty.....	225
8.2.1.1 Holandské dialekty.....	226
8.2.1.2 Brabantské dialekty.....	227
8.2.1.3 Vlámské a zélandské dialekty.....	227
8.2.1.4 Saské dialekty.....	227
8.2.1.5 Limburské dialekty.....	227
8.2.2 Sociolekty a kreolizace	229
8.3 Konvergence a divergence v nizozemském jazyce	230
8.3.1 Konvergence v nizozemském jazykovém prostoru.....	231
8.3.2 Divergentní tendence v současném jazyce	234
8.4 Belgická varianta nizozemštiny.....	236
8.4.1 Výslovnost.....	236
8.4.2 Gramatika.....	237
8.4.2.1 Morfologické rozdíly	238
8.4.2.2 Syntaktické rozdíly.....	238
8.4.3 Slovní zásoba.....	238
8.4.4 Mezijazyk.....	240
8.5 Nizozemské variety a bipolarita.....	242
9. Lingvistická pragmatika vnizozemštině (Pim van der Horst)	245
9.1 Vymezení základních pojmů	245
9.2 Základy lingvistické pragmatiky	247
9.2.1 Jakobsonův komunikační model	247
9.2.2 Grice – princip kooperace, konverzační maximy a konverzační implikatura.....	249
9.2.3 Austin a Searle – mluvní akty.....	252
9.3 Zdvořilost	256
9.4 Oslovení.....	261
9.5 Pragmatické kompetence v mezinárodním kontextu.....	265
Shrnutí	267
Summary in English	271
Resumé in het Nederlands	275

Bibliografie	279
Použitá literatura.....	279
Internetové zdroje	292
 Seznam zkratk	 297
 Medailonky autorů.....	 299

Předmluva

Počátky československé nederlandistiky sahají do začátku 20. století. V současné době je nizozemštinu možné studovat na třech českých univerzitách (Univerzita Karlova v Praze, Masarykova Univerzita v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci) a na jedné slovenské univerzitě (Univerzita Komenského v Bratislavě). Jména spoluautorů této publikace jsou spojena s katedrou nederlandistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, která je v současné době největší nederlandistikou v ČR.

Záměrem autorů bylo vytvořit publikaci v češtině, která čtenářům umožní nahlédnout do nizozemské lingvistiky a bude zahrnovat nejnovější vědecké poznatky týkající se nizozemského jazyka. Inspirací jim při tom byla obdobně zaměřená německá publikace *Niederländische Sprachwissenschaft. Eine Einführung* (Boonen & Harmes, 2013).

Publikace je určena nejen českým a slovenským nederlandistům, ale i širší odborné veřejnosti, která má zájem blíže poznat nizozemský jazyk z hlediska různých lingvistických disciplín, v historických a geografických souvislostech. Součástí knihy je rovněž uvedení do oboru nizozemská filologie se stručným přehledem historie nederlandistiky a popisem stavu oboru jak v nizozemské jazykové oblasti, tak v České republice a na Slovensku. V tomto druhém, upraveném vydání publikace bylo oproti prvnímu vydání aktualizováno a doplněno zejména prvních pět kapitol. Jména autorů a spoluautorů jednotlivých kapitol jsou uvedena v obsahu publikace pod názvy kapitol.

Velké poděkování za cenné připomínky a podněty patří recenzentkám obou vydání publikace – doc. PhDr. Boženě Bednařikové, Dr., z katedry bohemistiky FF UP v Olomouci, dr. hab. Agatě Kowalské-Szubert z katedry nizozemské filologie FF Vratislavské univerzity (Uniwersytet Wrocławski) a prof. PhDr. Janě Rakšányiové, CSc., z katedry germanistiky, nederlandistiky a skandinavistiky FF UK v Bratislavě. Upřímně děkujeme též dalším odborným konzultantům, a to především Mgr. Martě Kostecké, Ph.D., z Ústavu germanistiky, nordistiky a nederlandistiky FF MU v Brně (fonetika a fonologie) a Mgr. Jindřišce Svobodové, Ph.D., z katedry bohemistiky FF UP v Olomouci (syntax a pragmatická lingvistika). Poděkování bychom rádi vyjádřili rovněž Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci za umožnění realizace tohoto projektu. Děkujeme také Nizozemské jazykové unii za podporu projektu *Akademická mluvnice nizozemštiny*, na něž práce autorů této publikace navazuje.

Jménem autorů
Kateřina Křížová

1. Nizozemská filologie

1.1 Vymezení základních pojmů

Termín **filologie** (*filologie*) je řeckého původu. Podle nizozemského výkladového slovníku *Groot Woordenboek van de Nederlandse taal* (2015: 1150) se jím označuje věda, která se zabývá jazykem a literaturou nějakého národa, často v souvislosti s kulturní historií.¹ **Nizozemská filologie** (*Nederlandse filologie*) zkoumá nizozemský jazyk a nizozemskou literaturu v kulturním a historickém kontextu.

Obor, který se zabývá studiem nizozemského jazyka, nizozemské literatury, historie a kultury, se nazývá **nederlandistika** (*neerlandistiek*). Při výuce tohoto oboru se někdy rozlišuje mezi nederlandistikou **intramurální** (*intra muros*) neboli „uvnitř zdí“, tj. v nizozemské jazykové oblasti, a nederlandistikou **extramurální** (*extra muros*), která označuje nederlandistiku „vně zdí“, tj. mimo nizozemské jazykové území (srov. Beheydt, 2008; Rakšányiová, 2008: 87; Kříž, 2016: 5).² Stručné dějiny nederlandistiky *intra muros* jsou popsány v kapitole 1.4.1, historii nederlandistiky v České republice a na Slovensku je pak věnována kapitola 1.4.2.

Obrázek č. 1: Nizozemský jazyk na mapě (*Taaluniversum*)

Nizozemština (*Nederlands*) je západogermánský jazyk, který má základ v dolnofranském nářečí (dolní němčině), z něhož se jazyk vyvíjel již od 12. století (Sklenářová, 2006: 13). V současné době nizozemsky mluví cca 24 milionů obyvatel

¹ Některé české slovníky zmiňují kromě tohoto výkladu i méně časté používání slova filologie ve významu jazykověda. Srov. definici termínu filologie v *Akademickém slovníku cizích slov* (1995: 230) a ve *Slovníku spisovného jazyka českého* (1989), který je dostupný online na: <http://ssjc.ujc.cas.cz>.

² Vzhledem k tomu, že se extramurální nederlandistika postupně stále více přibližuje nederlandistice intramurální, začíná se v poslední době dávat přednost pojmu *internationale neerlandistiek* (mezinárodní nederlandistika), který má symbolizovat spolupráci všech nederlandistů, aniž by se činil rozdíl mezi *binnenlandse neerlandistiek* (domácí nederlandistikou) a *buitenlandse neerlandistiek* (zahraniční nederlandistikou) (srov. Fenoulhet & Renkema, 2010).

Nizozemsko, Belgie, Surinamu a bývalých Nizozemských Antil³ (viz obrázek č. 1). V těchto zemích je nizozemština ustanovena úředním jazykem, což ji činí **pluricentrickým jazykem** (*pluricentrische taal*) (Willemyns, 2013: 4).

Z demografického hlediska je možné nizozemský jazyk v konkurenci přibližně 7 000 existujících jazyků řadit ke středně velkým jazykům.⁴ Jazykem s největším počtem rodilých mluvčích je mandarínská čínština,⁵ jazyky s největším počtem rodilých i nerodilých mluvčích jsou uvedeny v tabulce č. 1:

	Jazyk	Počet rodilých i nerodilých mluvčích (v milionech)
1.	angličtina	1 268
2.	mandarínská čínština	1 120
3.	hindština	637
4.	španělština	537
5.	francouzština	280

Tabulka č. 1: Největší světové jazyky (*Ethnologue*)⁶

Nizozemštinou nemluví pouze rodilí mluvčí. Tento jazyk se často vyučuje také jako **druhý jazyk** (*Nederlands als tweede taal – NT2*) či jako **cizí jazyk** (*Nederlands als vreemde taal – NVT*).⁷ V současné době je možné studovat nizozemštinu přibližně na 135 univerzitách ve 40 zemích světa a zabývají se jí nederlandisté na více než 300 různých vzdělávacích institucích mimo nizozemskou jazykovou oblast.⁸ V oblasti vzdělávání plní nizozemština důležitou roli rovněž jako **jazyk historických pramenů** (*bronnetaal*). Jedná se především o pasivní znalost jazyka, kdy studenti využívají nizozemský jazyk ke studiu starých tisků.⁹

V češtině se místo pojmu nizozemština často používá označení **holandština** (*Hollands*), což ovšem není správně, neboť v takovém případě se odkazuje pouze na

³ Pojem *Nizozemské Antily* je vysvětlen v podkapitole 1.2.3.1.

⁴ Aktuální počet existujících jazyků viz: <https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages>.

⁵ Přehled jazyků s největším počtem rodilých mluvčích viz: <https://www.ethnologue.com/guides/most-spoken-languages>.

⁶ Viz přehled jazyků s největším počtem rodilých i nerodilých mluvčích, který je uveden ve 23. edici *Ethnologue* (2020) a dostupný na: <https://www.ethnologue.com/guides/ethnologue200>. Nizozemština zde s 24 miliony mluvčích zaujímá 62. místo.

⁷ Pokud cizinec studuje nizozemský jazyk přímo v nizozemské jazykové oblasti, používá se označení *Nederlands als tweede taal* (nizozemština jako druhý jazyk). V případě, že se cizinec učí nizozemsky mimo nizozemskou jazykovou oblast, nazývá se studovaný jazyk *Nederlands als vreemde taal* (nizozemština jako cizí jazyk).

⁸ Viz: <http://taalunieversum.org/neerlandistiek> a <https://taalunie.org/informatie/24/feiten-cijfers>.

⁹ Jako příklad může sloužit kurz nizozemštiny ze 17. století *Nederlands als bronnetaal* vyučovaný na Univerzitě ve Stockholmu (Bonde, 2001: 283). Staré tisky v nizozemském jazyce se týkají dále také koloniální minulosti Nizozemského království, a tedy například historie Surinamu či Indonésie.

jeden z dialektů nizozemského jazyka (viz 8.2.1). Stejně tak Holandsko (*Holland*) není správný název pro celé **Nizozemsko** (*Nederland*) či **Nizozemské království** (*Koninkrijk der Nederlanden*), ale pouze označení dvou nizozemských provincií Severní a Jižní Holandsko, které si v 16. století z ekonomického a kulturního hlediska vydobily významné postavení v rámci Republiky spojeného Nizozemí (*Republiek der Verenigde Nederlanden*) (Sklenářová, 2006: 9). Pro úplnost je třeba ještě dodat, že **Nizozemí** (*Lage Landen*) je označení pro historický státní útvar v okolí ústí řek Rýn, Šelda a Máza, který zhruba odpovídá dnešnímu území Nizozemska, Belgie a Lucemburska.¹⁰ Pojmem **Benelux** (*Benelux*) se pak označují státy Belgie, Nizozemsko a Lucembursko.

V souvislosti s nizozemským jazykem používaným v Belgii se zase ne zcela správně hovoří o **vlámštině** (*Vlaams*), což není oficiální název jazyka, nýbrž pouze označení pro regionální variantu nizozemského jazyka používanou ve Vlámku, případně pro jazyk obyvatel provincií Východní a Západní Flandry (srov. GWNT, 2015: 4365; viz též 8.2.1.3 a 8.4). Willemyns (2013: 4) se k této záležitosti vyjadřuje jasně:

*For historical reasons, Dutch in the Netherlands is often called Hollands (Hollandic), whereas Dutch in Belgium, in colloquial speech, is often called Vlaams (Flemish). This has led to the persistent misconception that we are in the presence of two different languages. In spite of regional differences, the Low Countries have only one single language, called Nederlands (Dutch in English, Niederländisch in German, Néerlandais in French).*¹¹

Zásadní pro vývoj každého jazyka je jeho standardizace.¹² Současný nizozemský **pisovný jazyk** (*standaardtaal / Algemeen Nederlands*¹³ – *AN*) je založen na tzv. **Standaardnederlands met drie poten**¹⁴ neboli na standardní nizozemštině „se třemi nohama“ (doslovný překlad), za něž jsou považovány následující tři regionální varianty nizozemského jazyka:

¹⁰ Některé zdroje do tohoto území zahrnují také Nord-Pas-de-Calais, což je region v severní Francii nazývaný také Francouzské Nizozemí.

¹¹ Překlad M. Klukové do češtiny: „Z historických důvodů se nizozemština v Nizozemsku často nazývá Hollands (holandština), zatímco nizozemština v Belgii se, v hovorové řeči, často nazývá Vlaams (vlámština). To vedlo k přetrvávající mylné představě, že se jedná o dva jazyky. Navzdory regionálním rozdílům se však v Nizozemí mluví pouze jedním jazykem nazývaným Nederlands (Dutch v angličtině, Niederländisch v němčině, Néerlandais ve francouzštině).“

¹² Více o standardizaci nizozemského jazyka viz 2.3.1.

¹³ Dříve se používal termín **ABN** (*Algemeen Beschaafd Nederlands – Všeobecná kultivovaná nizozemština*), ale ten byl zrušen, protože sugeroval, že všechny ostatní variety kromě standardního jazyka jsou *onbeschaafd* (nekultivované).

¹⁴ Viz stručná charakteristika standardní nizozemštiny na webových stránkách nazvaných *Taal-universum*, které spravuje Nizozemská jazyková unie: <http://taaluniversum.org/inhoud/feiten-encijfers#standaardtaal>.

- **nizozemská nizozemština** (*Nederlands Nederlands*)
- **belgická nizozemština** (*Belgisch Nederlands*)
- **surinamská nizozemština** (*Surinaams Nederlands*)

Příklady specifické slovní zásoby těchto tří variant nizozemského spisovného jazyka jsou uvedeny v tabulce č. 2.¹⁵

nizozemská nizozemština	belgická nizozemština	surinamská nizozemština
<i>chippen = elektronisch betalen</i> (elektronicky platit)	<i>frigo = ijskast/koelkast</i> (lednice)	<i>schuier = tandenborstel</i> (zubní kartáček)
<i>vluchtstrook = pechstrook</i> (nouzový pruh na dálnici)	<i>beenhouwer = slager</i> (řezník)	<i>wied = onkruid</i> (plevel)

Tabulka č. 2: Příklady slovní zásoby tří variant spisovného nizozemského jazyka

Za účelem sjednocení jazykové politiky nizozemské jazykové oblasti byla v roce 1980 založena tzv. **Nizozemská jazyková unie** (*Nederlandse Taalunie*). Jedná se o mezivládní organizaci, která vznikla původně na základě dohody o jazykové unii mezi Nizozemskem a Belgií. V roce 2005 se k této spolupráci připojil také Surinam.

Nizozemská jazyková unie (viz obrázek č. 2) si klade za cíl podporovat nizozemský jazyk a literaturu, vzdělávání v nizozemském jazyce, a to jak uvnitř (*intra muros*), tak vně (*extra muros*) nizozemského jazykového území.

Obrázek č. 2: Logo NTU (*Taalunieversum*)

Nizozemská jazyková unie představuje elementární organizaci pro plánování a podporu nizozemského jazyka. Pravidelně vydává plán pro oblast jazykové politiky – momentálně je aktuální *Meerjarenbeleidsplan 2020–2024*.¹⁶ S Nizozemskou jazykovou unií a jazykovou politikou úzce souvisí téma konvergence a divergence v nizozemském jazyce, které bude objasněno v podkapitole 8.3.

¹⁵ Viz: <http://taalunieversum.org/inhoud/feiten-en-cijfers#standaardtaal> a <http://taalunieversum.org/archief/suriname/surinaams-nederlands/>.

¹⁶ Více informací viz: <https://taalunie.org/publicaties/189/meerjarenbeleidsplan-2020-2024>.

1.2 Geografie nizozemského jazyka

1.2.1 Nizozemsko

Nizozemština je úředním jazykem více než 17,4 milionu obyvatel **Nizozemska** (*Nederland*).¹⁷ Dalším oficiálním jazykem je zde **fríština** (*Fries/Frysk*),¹⁸ kterou se však mluví pouze v provincii Frísko (*Friesland/Fryslân*). V této provincii žije cca 650 000 obyvatel,¹⁹ přičemž 95 % z nich uvádí, že rozumí frískému jazyku (Nortier, 2009: 48). Fríštinu pak používá cca 350 000 rodilých mluvčích (tj. cca 54 % obyvatelstva Fríska). Prostředí, v němž se mluví frísky, zahrnuje kromě rodinného kruhu především školství, média a provinční správu.

Pro srovnání fríštiny a nizozemštiny zde uvádíme ukázkou z fríské hymny:²⁰

<i>De âlde Friezen</i>	De oude Friezen
<i>Frysk bloed tsjoch op!</i>	Fries bloed kom in beweging!
<i>Wol no ris brûze en siede,</i>	Ruis, kook, en bons
<i>en bûnzje troch ús ieren om!</i>	door onze aderen!
<i>Flean op!</i>	Kom op!
<i>Wy sjonge it bêste lân fan d'ierde,</i>	Wij bezingen het beste land ter aarde,
<i>it Fryske lân fol eare en rom.</i>	Het Friese land vol eer en roem.
<i>Klink dan en daverje fier yn it rûn</i>	Klink dan en daver ver in het rond
<i>Dyn âlde eare, o Fryske grûn! (bis)</i>	Jouw oude eer, o Friese grond! (bis)

Vedle dvou výše zmíněných oficiálních jazyků jsou v Nizozemsku uznány za **regionální jazyky** (*regionale talen* nebo *streektaalen*) **limburština** (*Limburgs*) a **dolnosaština** (*Nedersaksisch*). Díky tomuto statusu mohou provincie a obce podporovat kulturní význam daných nizozemských variet, a to např. v lokálních médiích, divadlech atd.

Vzhledem k velkému počtu migrantů se v Nizozemsku vyskytuje i rozsáhlá škála cizích jazyků, kterými mluví migranti (turečtina, arabština, indonéština, papiamentu aj.). Tyto jazyky ovlivňují jistým způsobem i vývoj nizozemštiny, což upou-

¹⁷ Nizozemsko dosáhlo tohoto počtu obyvatel na začátku roku 2020. Lze očekávat, že v průběhu roku 2021 bude čítat již 17,5 milionu obyvatel. Aktuální počet obyvatel Nizozemska je možné najít na webových stránkách Ústředního statistického úřadu (*Centraal Bureau voor de Statistiek – CBS*): <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/bevolkingsteller>.

¹⁸ Fríština získala status oficiálního jazyka v roce 1995.

¹⁹ Údaj platný v září roku 2020, viz webové stránky CBS: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37230ned/table?ts=1604834840735>. Aktuální počet obyvatel Fríska je možné najít též na webových stránkách provincie Frísko: <https://friesland.databank.nl/Jive/Report?id=prfr20>.

²⁰ Viz: https://www.fryslan.frl/over-de-provincie/friese-vlag-logo-wapen-kaart-en-volkslied_3325/.

tává pozornost sociolingvistů. Vznikají totiž různé variety nizozemského jazyka, jako jsou například **straattaal** (*jazyk ulice*) či **Murks**²¹ (viz 8.3.2).

1.2.2 Belgie

Belgie (*België*) uznává tři oficiální jazyky, a to nizozemštinu, francouzštinu a němčinu. Z celkového počtu téměř 11,5 milionu obyvatel mluví přes 6,6 milionu nizozemsky, 4,8 milionu francouzsky a cca 78 000 německy.²² Zajímavé je také správní rozdělení Belgie. Belgický federální stát se skládá ze tří **jazykových společenství** (*gemeenschappen*) a tří **regionů** (*gewesten*).

Obrázek č. 3: Jazyková situace v Belgii²³

Jazyková společenství dělí Belgii na základě jazykových a kulturních souvislostí na následující části (viz obrázek č. 3):

- Vlámské společenství (*Vlaamse gemeenschap*)
- Francouzské společenství (*Franse gemeenschap*)
- Německojazyčné společenství (*Duitstalige gemeenschap*)

Regiony jsou pak na základě politicko-administrativních kritérií členěny na ná-

²¹ *Murks* je etnolekt, který používají mladiství nizozemského původu, když napodobují výslovnost a intonaci jazyků, kterými v nizozemské jazykové oblasti mluví migranti. Název *Murks* vznikl spojením slov *Marokkaans* (marokánština) a *Turks* (turečtina).

²² Údaje platné k 1. 1. 2020, viz webové stránky belgického statistického úřadu *Statbel*: <https://statbel.fgov.be/nl/themes/bevolking/structuur-van-de-bevolking#%20figures>.

²³ Viz: <http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/facts>.

sledující celky:

- Vlámský region (*Vlaams Gewest*)
- Bruselský region (*Brussels Hoofdstedelijk Gewest*)
- Valonský region (*Waals Gewest*)

Zajímavé je, že Bruselský region je dvojjazyčný, ačkoliv leží uprostřed nizozemsky mluvícího Vlámka. Původně byl Brusel také nizozemsky mluvící město. Jeho obyvatelé však používali francouzštinu čím dál více z důvodu možnosti získání lepší práce a vyššímu statusu francouzského jazyka. Od poloviny 19. století pak dochází k pofrancouzštění Bruselu, k čemuž přispěla vyšší míra vzdělanosti (Van der Wal, 1992: 391–393). Kromě tří oficiálních jazyků (nizozemština, francouzština a němčina) se v Belgii setkáváme také s vysokým počtem jazyků migrantů, mezi něž patří například italština, arabština, portugalština a turečtina (Boonen & Harmes, 2013: 13).

Jak již bylo zmíněno výše, pro belgickou variantu nizozemského jazyka se často používá označení **vlámština** (*Vlaams*). Vlámština se od nizozemské nizozemštiny liší především z hlediska výslovnosti a slovní zásoby. Belgická nizozemština je dále typická častějším užíváním galicismů (viz 8.4). V současné době lze ve Vlámku pozorovat rozšíření jazykového fenoménu s názvem **tussentaal** (*mezijazyk*). Jedná se o mluvenou linguu francu Vlámů, která je nespisovnou varietou současného nizozemského jazyka se znaky jak standardního jazyka, tak dialektů (viz 8.4.3).

1.2.3 Zámorí

1.2.3.1 Karibská část Nizozemského království

Od 10. října 2010 se **Nizozemské království** (*Koninkrijk der Nederlanden*) skládá ze čtyř zemí – z **Nizozemska** a z karibských ostrovů **Aruba**, **Curaçao** a **Svatý Martin** (*Sint Maarten*). Tyto ostrovy představují samostatné členské země s vlastní samosprávou.

Nizozemsko je tvořeno jednak evropskou částí, jednak tzv. **Karibským Nizozemskem** (*Caribisch Nederland*), které sestává z ostrovů **Bonaire**, **Svatý Eustach** (*Sint Eustatius*) a **Saba**, jimž se zkráceně říká ostrovy BES (*BES-eilanden*). Tyto ostrovy mají status speciálních municipalit, tj. zvláštních správních obvodů (*bijzondere gemeenten*).

Šest výše zmíněných ostrovů v Karibiku tvoří v současné době tzv. **karibskou část Nizozemského království** (*Caribisch deel van het Koninkrijk*) – viz obrázek č. 4.²⁴

²⁴ Vysvětlení zeměpisných pojmů viz: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/caribische-deel-van-het-koninkrijk/vraag-en-antwoord/waaruit-bestaat-het-koninkrijk-der-nederlanden>.

Vznikem Karibského Nizozemska současně zanikly **Nizozemské Antily** (*Nederlandse Antillen*), které byly dříve jednou ze zemí Nizozemského království. Tvořilo je šest ostrovů Malých Antil, a to Aruba, Bonaire a Curaçao, které byly označovány za tzv. ostrovy ABC (*ABC-eilanden*), a dále ostrovy Saba, Svätý Eustach a Svätý Martin neboli ostrovy SSS (*SSS-eilanden*) (Kubátová, 2015: 12–14).

Obrázek č. 4: Karibská část Nizozemského království (*Rijksoverheid*)

Na všech šesti ostrovech bývalých Nizozemských Antil, které nyní tvoří karibskou část Nizozemského království, je nizozemština ustanovena jako oficiální úřední jazyk. Používá se například ve správě, zákonodárství či školství. Je však důležité říci, že nizozemština na těchto ostrovech neslouží jako lingua franca ani jako jediný oficiální jazyk.

V běžné komunikaci se na ostrovech Aruba, Curaçao a Bonaire používá **papiamentu** (*Papiaments*)²⁵, na ostrovech Svätý Martin, Saba, Svätý Eustach a rovněž Curaçao angličtina. Papiamentu se stalo oficiálním úředním jazykem (vedle nizozemštiny) v roce 2003 na Arubě a v roce 2010 na Curaçau. Na tzv. BES ostrovech je občanům povoleno komunikovat s orgány státní veřejné správy jak v nizozemštině, tak i v papiamentu a angličtině (Boonen & Harmes, 2013: 15). Následující ukázka v papiamentu a v nizozemštině popisuje základní vzdělávání dětí na ostrově Bonaire:²⁶

E muchanan na Boneiru ta sigui for di nan kuater te ku 12 aña enseñansa básiko. Enseñansa básiko ta promové formashon amplio di e muchanan. E enseñansa ta dirigí su mes riba desaroyo emoshonal i intelektual, riba desaroyo di kreatividad i e atkishon di abilidadnan sosial, kultural i korporeal.

De kinderen op Bonaire volgen van hun vierde t/m hun twaalfde jaar basisonderwijs. Basisonderwijs bevordert brede vorming van kinderen. Het onderwijs richt zich op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van de creativiteit en het verwerven van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden.

²⁵ Papiamentu je kreolský jazyk, který vznikl především na základě portugalštiny. Dále byl tento jazyk silně ovlivněn španělštinou a své stopy na něm zanechaly také nizozemština a angličtina.

²⁶ Viz oficiální stránky speciální municipality Bonaire: <http://www.bonairegov.com/pa/ensenansa/ensenansa-primario#>.

1.2.3.2 Surinam

Surinamská republika (*Republiek Suriname*) je suverénní stát v jižní Americe, který se nachází na pobřeží Atlantského oceánu. Surinam byl v letech 1667–1975 součástí nizozemské kolonie Nizozemská Guyana.²⁷ V roce 1954 získal Surinam status zámořské autonomie a 25. listopadu 1975 se stal nezávislou zemí.²⁸

Koloniální minulost, která úzce souvisela s otroctvím, měla za následek multi-linguálnost Surinamu. V současnosti se v této zemi mluví více než 20 jazyky (Willemys, 2013: 187). Oficiálním úředním jazykem je nizozemština, která se používá ve vzdělávání a státní správě. Zhruba 60 % obyvatelstva (531 000 obyvatel) uvádí nizozemštinu jako svůj mateřský jazyk (Boonen & Harmes, 2013: 16). Druhým nejvýznamnějším jazykem Surinamu je **sranantongo**, nazývané také **surinamština** či **taki taki** (*Sranantongo / Surinaams*). Jedná se o kreolský jazyk, který v Surinamu funguje jako lingua franca.²⁹ Mezi další používané jazyky patří sarnamština, javánština či čínština. Surinam se spolu s Nizozemskem a Belgií podílí na činnosti **Nizozemské jazykové unie** (*Nederlandse Taalunie*) (viz 1.1).

1.2.3.3 Indonésie

Indonésie (*Indonesië*) je stát v jihovýchodní Asii a Oceánii. V letech 1602–1949 se na území tohoto státu rozkládala nejvýznamnější nizozemská kolonie.³⁰ Tato kolonie byla původně pod správou nizozemské Východoindické společnosti (*Vereenigde Oost-Indische Compagnie*), v roce 1816 byla však celá kolonie zestátněna a souhrnně nazvána **Nizozemská východní Indie** (*Nederlands-Indië*). Dne 17. srpna 1945 pak Indonésie vyhlásila nezávislost, jež byla Nizozemskem uznána dne 27. prosince 1949 (Willemys, 2013: 196–202).

Oficiálním úředním jazykem Indonésie je **indonéština** (*Bahasa Indonesia*).³¹ Na rozdíl od jiných koloniálních zemí Nizozemsko násilně neprosazovalo používání nizozemského jazyka v Nizozemské východní Indii. Nizozemština se používala na-

²⁷ Toto území získalo Nizozemsko po britsko-nizozemské válce v roce 1667 výměnou za kolonii Nové Nizozemsko (*Nieuw Nederland*). Hlavním městem této kolonie byl Nový Amsterdam (*Nieuw Amsterdam*), který se stal základem pro dnešní město New York, (Willemys, 2013: 183–187; srov. Kubátová, 2015). Mezi další území, která spadala pod kolonii Nizozemská Guyana, patřily Berbice, Cayenne, Demerary, Essequibo a Pomeroun.

²⁸ Více o Surinamu a Nizozemských Antilách viz publikace *Surinam a Nizozemské Antily. Stručná historie států* (Kubátová, 2015).

²⁹ Sranantongo vychází z angličtiny, obsahuje však velké množství slov z nizozemštiny a řada slov pochází z portugalštiny. Více informací o kreolských jazycích ve vztahu k nizozemštině viz 8.2.2.

³⁰ Koloniální vláda Nizozemců nebyla však kontinuální. Přerušilo ji například obsazení Indonésie Japonci během druhé světové války (1942–1945) (Boonen & Harmes, 2013: 17).

³¹ Mezi další jazyky, kterými se v Nizozemské východní Indii mluvilo, patřila například malajština a javánština (Boonen & Harmes, 2013: 18).

příklad ve správě či v některých školách. Po 2. světové válce se objevily snahy pozici nizozemského jazyka posílit, ale bylo příliš pozdě. Po vyhlášení suverénního státu byla nizozemština stažena z veřejné správy, to však neznamená, že by na tomto jazykovém území nezanedala žádné stopy. Nizozemština indonéštinu ovlivnila naopak velmi silně. V indonéštině existuje mnoho přejatých slov z nizozemštiny a rovněž nizozemština přejímala slova z indonéštiny (Boonen & Harmes, 2013: 17–18):³²

Slova přejatá z nizozemštiny		Slova přejatá z indonéštiny	
<i>rebewis</i>	rijbewijs	<i>amok</i>	probleem, ruzie
<i>sekolah</i>	school	<i>pienter</i>	slim
<i>seterika</i>	strijken	<i>amper</i>	nog maar net

Tabulka č. 3: Slova přejatá z nizozemštiny v indonéštině a z indonéštiny v nizozemštině

1.2.4 Afrikánština

Afrikánština (*Afrikaans*) je západogermánský jazyk, kterým mluví přibližně 7 milionů obyvatel v Jihoafrické republice, kde je jedním z 11 úředních jazyků.³³ V roce 1925 byla afrikánština vedle angličtiny ustanovena oficiálním úředním jazykem Jihoafrické republiky. V současné době se jedná o třetí nejvíce používaný jazyk v rodinném prostředí (po jazycích *zulu* a *xhosa*). Naopak ve státní správě, soudnictví a médiích stále více převládá angličtina (Boonen & Harmes, 2013: 20). Afrikánština je dále běžně užívaným (nikoliv však úředním) jazykem v Namibii.³⁴

Základem afrikánštiny se stala nářečí námořníků a sedláků pocházejících z dnešních provincií Jižní Holandsko a Zéland, kteří se v 17. století usídlili v Kapské kolonii.³⁵ Od té doby se však afrikánština vyvíjela jako samostatný jazyk, na nějž měly vliv nejen okolní africké jazyky původního obyvatelstva, ale i jazyky dalších kolonizátorů a přistěhovalců z jiných kolonií (francouzština, němčina, angličtina, malajština, portugalština).³⁶ Přesto je afrikánština i v současné době jazykem srozumitelným pro většinu Nizozemců a Vlámů, kteří ji někdy považují za jakousi zjednodušenou nizozemštinu (Vandeputte & Krijtová, 1992: 51).

³² Více o vlivu nizozemštiny na indonéštinu a naopak viz kapitola 7.2.5.3 a 7.3.4.2

³³ Nejužívanějšími jazyky v Jihoafrické republice jsou jazyk *zulu* a jazyk *xhosa*, které mají rovněž status úředních jazyků. V roce 2019 mluvilo afrikánsky přibližně 7,1 milionu obyvatel JAR (viz: <https://www.gov.za/about-sa/south-africas-people> a viz také reportáž o afrikánštině: <http://taalschrift.org/editie/101/afrikaans-zo-spreken-wij-over-honderd-jaar-ook>).

³⁴ Jediným úředním jazykem v Namibii je od roku 1990 angličtina.

³⁵ Roku 1652 bylo založeno Kapské město, a to původně jako občerstvovací a zásobovací stanice pro loď Východoindické společnosti.

³⁶ Viz stručná charakteristika afrikánštiny na webových stránkách Nizozemské jazykové unie: <http://taalunieversum.org/inhoud/feiten-en-cijfers#afrikaans>.

Vliv nizozemštiny na afrikánštinu lze pozorovat především na lexikální úrovni (viz 7.3.1.3). Následující ukázka z hymny Jihoafrické republiky demonstruje podobnosti a rozdíly mezi afrikánštinou a nizozemštinou:³⁷

<i>Uit die blou van onse hemel,</i>	Uit het blauw van onze hemel,
<i>Uit die diepte van ons see,</i>	Uit de diepte van onze zee,
<i>Oor ons ewige gebergtes,</i>	Over onze eeuwige gebergten,
<i>Waar die kranse antwoord gee.</i>	Waar de rotsen antwoord geven.

1.3 Nizozemština v evropském kontextu

V současné době má Evropská unie 24 úředních jazyků, tj. jazyků, ve kterých je možné v rámci tohoto společenství jednat a do kterých se překládají veškeré dokumenty Evropské unie.³⁸ Mnohojazyčnost je totiž základem její rozmanitosti. Z tohoto důvodu mají všechny země Evropské unie rovnocenné právo používat k jednání mezi jednotlivými členy svůj mateřský jazyk. Většina jednání a zasedání se však odehrává v tzv. **pracovních jazycích** (*werktalen*),³⁹ kterými jsou nejčastěji angličtina, francouzština a němčina, nizozemský jazyk se zde řadí na 8. místo:⁴⁰

Pracovní jazyky v EU		
1. angličtina	4. italština	7. rumunština
2. němčina	5. španělština	8. nizozemština
3. francouzština	6. Polština	9. maďarština

Tabulka č. 4: Jazyky Evropské unie

V médiích nizozemština v nizozemské jazykové oblasti stále dominuje. Nezanedbatelná je však také role angličtiny, která je využívána především v reklamách v Nizozemsku a je spojována s vyšším statusem daného jazyka (Smeets, 2001: 31). Významným médiem je v současnosti internet. Z výzkumu společnosti *W3Techs* z roku 2020 vyplynulo, že přibližně 60 % všech celosvětově navštěvovaných webových stránek je v angličtině, zatímco webových stránek v nizozemštině méně než 1 %.⁴¹

V dnešní době globalizace a digitalizace není jednoduché obhájit pozici středně velkého jazyka. Především anglický jazyk hraje významnou roli v celosvětové

³⁷ Viz: <http://www.zuidafrikaansetaal.nl/voorbeeldteksten/volkslied-van-zuid-afrika>.

³⁸ Jedná se o angličtinu, bulharštinu, češtinu, chorvatštinu, dánštinu, estonštinu, finštinu, francouzštinu, irštinu, italštinu, litevštinu, lotyštinu, maďarštinu, maltštinu, němčinu, nizozemštinu, polštinu, portugalsštinu, rumunštinu, řečtinu, slovenštinu, slovinštinu, španělštinu a švédštinu. Viz: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_cs.

³⁹ S tímto tématem úzce souvisí fenomén glocalizace (viz 8.1.1).

⁴⁰ Viz: <http://taaluniversum.org/inhoud/feiten-en-cijfers#feitencijfers>.

⁴¹ Aktuální údaje viz: http://w3techs.com/technologies/overview/content_language/all.

komunikaci a mezinárodních vztazích.⁴² Mnoho lingvistů si proto klade otázku, zda není existence nizozemského jazyka ohrožena (De Swaan, 2002; Van der Sijs et al., 2008). V souvislosti s dominancí anglického jazyka De Swaan (2002: 182) navíc poznamenává: „*Hoe meer talen, hoe meer Engels*“.⁴³ Věříme, že v případě nizozemštiny tomu tak není. Napomáhá tomu také rozvoj oboru nederlandistika, který je blíže rozebrán v následující podkapitole.

1.4 Stručné dějiny nederlandistiky

1.4.1 Nederlandistika intra muros

1.4.1.1 Průkopníci oboru

Akademickým oborem je nizozemština oficiálně od roku 1797. V tomto roce se stal Matthijs Siegenbeek (1774–1854) profesorem nizozemské rétoriky na Univerzitě v Leidenu (*Universiteit van Leiden*).⁴⁴ Není však prvním nizozemským profesorem, který se nizozemštině věnoval jako akademickému oboru. Tato pocta náleží frískému profesorovi, který se jmenoval Everwinus Wassenbergh (1742–1826) a který si v roce 1790 předsevzal zlepšit „*beschaafde kennis onser moederspraake*“ (tj. kultivovanou znalost mateřského jazyka) svých studentů na Univerzitě ve Franekeru (*Universiteit van Franeker*)⁴⁵ výukou nizozemského jazyka a literatury (Noordegraaf, 1997: 14). Wassenbergh tak mohl činit z vlastní iniciativy díky podpoře vedení univerzity. K rozšíření jeho výukového profilu o nizozemštinu však došlo oficiálně teprve v roce 1797, po vzniku katedry nizozemštiny v Leidenu. Oba zmiňovaní profesori jsou typickými představiteli prvních vědeckých nederlandistů. Wassenbergh byl klasickým filologem, Siegenbeek teologem. V 19. století a na začátku 20. století to byli především profesori klasické filologie, kteří budovali nederlandistiku. Tato skutečnost se odrážela i v jejich jazykovědných názorech.

Siegenbeek se zabýval především srovnávací jazykovědou a položil základy pravopisu nizozemštiny, které byly do jisté míry normativní pro budoucí generace.

⁴² Více o vlivu angličtiny na nizozemský jazyk viz 7.2.3.2.

⁴³ Překlad do češtiny: „Čím více jazyků, tím více angličtiny.“

⁴⁴ Univerzita v Leidenu je nejstarší univerzitou v Nizozemsku. Založena byla roku 1575 Vilémem I. Oranžským a až do roku 1998 se nazývala *Rijksuniversiteit Leiden*. S Univerzitou v Leidenu je spojeno 16 jmen nositelů Nobelovy ceny. V akademickém roce 2019/2020 zde na 7 fakultách studovalo více než 30 tisíc studentů (viz informace dostupné na webových stránkách leidenské univerzity: <https://www.universiteitleiden.nl/over-ons/>).

⁴⁵ Franeker je malé, starobylé město v provincii Frísko, které bylo založeno již kolem roku 800 jako karolínská pevnost. Univerzita se 4 fakultami zde byla zřízena již roku 1585 a byla druhou nejstarší v zemi. V 18. století však této univerzitě s pohnutou historií začalo ubývat studentů a roku 1811 byla Napoleonovým dekretem zrušena. V roce 2017 došlo k pokusu o obnovení univerzity. Na univerzitní tradici se v současné době snaží navázat Academie van Franeker – podrobnější informace viz: <http://www.academiefraneker.nl/over-ons/>.

Jeho nástupce Matthias de Vries (1820–1892) studoval v Leidenu a byl klasickým filologem. Začínal v roce 1849 jako profesor na Královské univerzitě v Groningenu (*Rijksuniversiteit Groningen*)⁴⁶ a nejdříve se zabýval textovými edicemi středověké literatury a literatury tzv. Zlatého století. Přátelil se mimo jiné s Jacobem Grimmem (1785–1863) a Franzem Boppem (1791–1867), kteří byli důležitými představiteli německé srovnávací lingvistiky a indoeuropeistiky. De Vries byl roku 1853 jmenován v Leidenu profesorem nizozemského jazyka, nizozemské literatury a národních dějin. V této funkci se v roce 1862 zúčastnil jazykového kongresu v Gentu, kde bylo rozhodnuto vydat lexikon *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (Slovník nizozemského jazyka).⁴⁷ Aby k tomu mohlo dojít, vytvořili Matthias de Vries a Lamert A. te Winkel (1809–1868) nejprve roku 1863 nový pravopis nazvaný *Grondbeginsels der Nederlandsche Spelling* (Základy nizozemského pravopisu), jehož vydání z roku 1866 je známé pod názvem *Woordenlijst voor de spelling der Nederlandschen Taal*.⁴⁸ Lamert A. te Winkel nebyl žádný akademik, své vzdělání získal v tzv. Škole pro budoucí středoškolské učitele. Od roku 1851 byl učitelem nizozemštiny a nizozemské historie na gymnáziu v Leidenu. Ve svém volném čase však napsal celou řadu jazykovědných článků a díky němu má například nizozemský indikativ formálně 8 slovesných časů.

V dalším období dominovalo v nizozemské lingvistice zaměření na historickou jazykovědu. Po první světové válce byl kladen důraz na lingvistickou geografii a dialektologii. V této oblasti byli progresivní především Vlámové. Po roce 1945 přišel čas generativní lingvistiky, zejména na univerzitách v Utrechtu a v Amsterdamu.

1.4.1.2 Budování nizozemštiny jako akademické disciplíny v Nizozemsku

K představitelům další generace nederlandistů v Nizozemsku patří především Gesinus G. Kloeke (1887–1963) a Cornelis G. N. de Vooy (1873–1955). Kloeke studoval v Německu a v Nizozemsku. Doktorát získal dvakrát – nejprve v Lipsku roku 1914 a podruhé v Amsterdamu roku 1922. Následně se stal profesorem v Hamburku (1925) a v Leidenu (1934). Jeho jméno je spojeno především se začátkem výzkumu dialektů v nizozemské jazykové oblasti. Je zakladatelem výše zmíněné lingvistické geografie. Cornelis G. N. de Vooy začínal jako odborník na středověkou literaturu. Studoval v Leidenu u Jacoba Verdama (1845–1919), který byl autorem Slovníku

⁴⁶ Univerzita v Groningenu je v současné době druhou nejstarší univerzitou v Nizozemsku, založena byla roku 1614. Podrobnější informace lze získat na webových stránkách univerzity: <http://www.rug.nl/>.

⁴⁷ Více o okolnostech vzniku tohoto slovníku viz 2.3.3, jeho stručná charakteristika viz též 6.5.1.

⁴⁸ Tato publikace se stala vzorem pro ortografickou příručku *Woordenlijst van de Nederlandse taal*, která byla poprvé vydána roku 1954. Poslední, aktualizované vydání vyšlo roku 2015 pod názvem *Het Groene Boekje. Woordenlijst Nederlandse Taal*.

středověké nizozemštiny⁴⁹ (*Middelnederlandsch Woordenboek*). V oblasti lingvistiky se De Vooy s soustředil na přizpůsobování pravopisu mluvenému jazyku. V roce 1915 se stal profesorem na Královské univerzitě v Utrechtu (*Rijksuniversiteit Utrecht*),⁵⁰ kde působil až do roku 1946. De Vooy se výrazně zasloužil o popularizaci nizozemštiny. V roce 1907 byl jedním ze zakladatelů časopisu *De Nieuwe Taalgids* (Nový jazykový průvodce), který vycházel téměř devadesát let. Bezprostředně po svém odchodu do důchodu vydal knihu *Nederlandse Spraakkunst* (Nizozemská mluvnice), která dlouhou dobu fungovala jako normativní gramatika pro výukové účely.

Na Městské univerzitě v Amsterdamu (*Gemeente-Universiteit van Amsterdam*)⁵¹ byl profesorem Frederick A. Stoett (1863–1936), žák Matthiase de Vriese. I když se původně věnoval především syntaxi střední nizozemštiny, jeho nejznámějším dílem je lexikon *Nederlandse spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden* z roku 1902, který obsahuje výklad nizozemských přísloví a dalších typů ustálených slovních spojení a dodnes patří k nejdůležitějším pracím z oblasti frazeologie.⁵² Jeho studentem byl C. F. P. (Kees) Stutterheim (1903–1991). Stutterheim byl jedním z prvních nizozemských lingvistů, kteří se seznámili s dílem švýcarského lingvisty Ferdinanda de Saussura *Cours de Linguistique générale* (Kurs obecné lingvistiky). Sám sebe však vnímal spíše jako filozofa jazyka a jako „špatné svědomí lingvistiky“, které stále pokládá kritické otázky v souvislosti s teoriemi druhých (srov. Noordegraaf, 1998: 47). V roce 1950 byl Stutterheim jedním ze zakládajících členů organizace *Algemene Vereniging voor Taalwetenschap* (Všeobecné sdružení pro jazykovědu) a později nahradil Stoetta v Leidenu.

Skutečným propagátorem strukturalistické lingvistiky v Nizozemsku byl klasický filolog A. W. (Willem) de Groot (1892–1963). Po studiu klasických jazyků v Groningenu, kde získal i doktorát, se stal profesorem klasických jazyků v Amsterdamu. Díky svému zájmu o metrum a jeho vliv na jazyk se roku 1928 zúčastnil *I. mezinárodního kongresu lingvistů*,⁵³ který se konal v Haagu a byl velmi důležitý pro další

⁴⁹ Popis jednotlivých vývojových etap nizozemštiny viz 2.3, charakteristika střední nizozemštiny viz 2.3.2.

⁵⁰ *Rijksuniversiteit Utrecht* (Královská univerzita v Utrechtu) byla založena roku 1636. Od roku 1992 se nazývá *Universiteit Utrecht*. Je jednou z největších nizozemských univerzit (viz webové stránky univerzity: <https://www.uu.nl/>).

⁵¹ Od roku 1971 je univerzita veřejnou (státní) univerzitou a nazývá se *Universiteit van Amsterdam* (UvA). V současné době je největší univerzitou v Nizozemsku a jednou ze dvou univerzit, které se nacházejí v nizozemském hlavním městě (viz webové stránky UvA: <http://www.uva.nl/>). Druhou univerzitou v Amsterdamu je *Vrije Universiteit Amsterdam* (VU), která byla založena jako protestantská (viz: <http://www.vu.nl/>).

⁵² Stručná charakteristika některých nizozemských termínů z oblasti frazeologie viz 6.5.2.

⁵³ O významu I. mezinárodního kongresu lingvistů konaného v Nizozemsku se u příležitosti výročního setkání evropských lingvistů v Leidenu roku 2015 ve svém rozhovoru zmiňuje i nizozemský lingvista

vývoj lingvistiky, neboť zde došlo k významnému prosazení myšlenek švýcarského lingvisty Ferdinanda de Saussura. V roce 1948 založil A. W. de Groot spolu se svým kolegou Antonem Reichlingem (1898–1986) vlivný časopis *Lingua*. Krátce poté se stal prvním profesorem obecné lingvistiky v Utrechtu. Na Městské univerzitě v Amsterdamu se profesorem obecné lingvistiky stal jezuita Anton Reichling. Byl ovlivněn strukturalismem, ale zaměřoval se především na sémantiku, a to i v rámci syntaxe. Jeho nejdůležitějším dílem je kniha *Het woord. Een studie omtrent de grondslag van taal en taalgebruik* (Slovo. Studie týkající se základů jazyka a používání jazyka) z roku 1935. Po válce Reichling vystoupil z řádu a oženil se. Stal se jedním z nejdůležitějších odpůrců generativní gramatiky, protože ji považoval za příliš asémantickou.

Historie nizozemské lingvistiky na univerzitě v Nijmegenu (*Radboud Universiteit Nijmegen*)⁵⁴ se začala psát v roce 1923 jmenováním prvního profesora nizozemského jazyka, literatury, srovnávací indoevropské jazykovědy a sanskrtu, kterým byl jezuita Jacques van Ginneken (1877–1945). Van Ginneken se začal jako jeden z prvních nederlandistů věnovat dialektologii, přičemž kombinoval své jazykovědné znalosti s psychologií, jež byla jeho druhou specializací. Dialektologie se však plně rozvinula až díky jeho žákovi Toonovi Weijnenovi (1909–2008), který nejenže napsal dodnes používanou příručku *Nederlandse Dialectkunde* (Nizozemská dialektologie, 1958), ale především sestavil atlas nizozemských dialektů. Mezi jeho studenty pak patřil Frits Vanacker (1921–1999), který byl zakladatelem dialektologie v Gentu.

1.4.1.3 Budování nizozemštiny jako akademické disciplíny ve Vlámku

Jižní větev nizozemské lingvistiky prošla vzhledem ke specifickému postavení nizozemštiny v této oblasti poněkud odlišným vývojem. Ve Vlámku hrály od počátku důležitou roli dvě univerzity – *Katholieke Universiteit Leuven* (Katolická univerzita v Lovani),⁵⁵ nejstarší univerzita v nizozemsky mluvících zemích založená roku

Arie Verhagen – viz: <https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/2015/09/%E2%80%98leidse-linguïsten-spelen-een-hoofdrol-in-de-taalwetenschap%E2%80%99>. Tento kongres byl velmi důležitý také pro Pražský lingvistický kroužek: „*Svou účastí na sjezdu se Kroužek dostal do širokého povědomí tehdejší světové lingvistiky jako ohnisko moderního lingvistického uvažování, jehož představitelé si dobře rozumějí se ženevskou školou*“ (Leška, 1996: 68).

⁵⁴ Univerzita v Nijmegenu byla založena jako katolická univerzita – odtud i její původní název *Katholieke Universiteit Nijmegen*. V roce 2004 byla univerzita přejmenována na *Radboud Universiteit Nijmegen*. Podrobnější informace viz webové stránky univerzity: <http://www.ru.nl/>.

⁵⁵ Podrobnější informace viz webové stránky lovaňské univerzity: <https://www.kuleuven.be/kuleuven/>.

1425, a *Universiteit Gent* (Univerzita v Gentu),⁵⁶ která jako první belgická univerzita přistoupila v roce 1930 k používání nizozemštiny jako vyučovacího jazyka. Pro vlámské nederlandisty bylo vždy velmi důležité, aby si nizozemština v Belgii zachovala svoji vlastní tvář a zároveň i pozici v rámci Belgie. Z tohoto důvodu hrály významnou roli dialektologie, historická jazykověda a publikování starých textů.

Zmapovat vývoj nederlandistiky ve vlámské části Belgie však není jednoduché. V univerzitních archivech a knihovnách se o tom totiž nezachovalo mnoho dokladů, navíc přednášky prvních profesorů nederlandistiky probíhaly pouze ústní formou bez jakýchkoliv písemných podkladů či výukových materiálů. Nejhodnotnější studii dokládající profesionalizaci oboru nederlandistika ve vlámském prostředí vypracoval Deprez (1989). Když se v roce 1815 spojovalo Nizozemské království s nizozemsky mluvící částí Belgie, prosazoval král Vilém I. jednotnou jazykovou politiku a snažil se nejen posílit pozici nizozemštiny v belgické části svého království, ale i oblast školství. Součástí těchto snah bylo založení univerzit ve městech Gent, Lovaň (*Leuven*) (zde došlo k obnovení univerzity po jejím uzavření) a Lutych (*Liège*). Je však známo, že většina výzkumu týkajícího se nizozemské literatury neprobíhala na univerzitách, ale realizovali ji nadšenci, intelektuálové, spisovatelé či nižší úředníci. Do této skupiny lidí patřili např. Jan Frans Willems, Ferdinand A. Snellaert, C. P. Serrure a další (Deprez, 1989: 25–26).

Historicky první místo učitele nizozemské rétoriky nabídl Vilém I. profesoru Schrantovi, který jako první (a dlouho zároveň jako jediný) na univerzitě v Gentu vyučoval kurzy v nizozemštině. Jeho kolegové – profesori Visscher a Kinker – nastoupili na univerzity v Lovani a v Lutychu. Weijermars (2009: 5–6) poznamenává, že Schrant coby katolický kněz z Nizozemska tehdy způsobil menší rozruch. Jeho úkolem bylo, obdobně jako v případě jeho kolegů, učit nizozemskou jazykovědu, dějiny, literaturu a rétoriku (řečnické dovednosti). Poslední ze zmiňovaných předmětů byl z praktického hlediska nejdůležitější, protože úkolem bylo vychovat budoucí právníky a teology a připravit je na plynulou komunikaci v nizozemštině (Weijermars, 2009: 8). Mezi první problémy při budování nederlandistiky patřilo to, že bylo nutno vypracovat podklady a výukové materiály pro univerzitní prostředí. Dalším faktorem, který měl vliv na rozvoj nederlandistiky, byla komplexita mladé belgické společnosti. Existovaly v ní značné rozdíly mezi liberály a katolíky, mezi tzv. flaminganty (tj. zastánci samostatného Vlámska) a belgicisty (zastánci jednotného belgického státu). Navíc existovaly rovněž spory mezi Vlámky a Valony, mezi svobodnými zednáři a katolíky atd. a všechny tyto záležitosti ovlivňovaly fungování profesorů na belgických univerzitách.

⁵⁶ Původní název univerzity v Gentu byl *Rijksuniversiteit Gent* – aktuální informace viz webová stránka univerzity: <http://www.ugent.be/>.

Nederlandistika v Lutychu se vyznačuje poměrně dlouhou a nepřerušenu tradicí výuky nizozemštiny, nicméně vždy se jednalo pouze o malou nederlandistiku. Bližší podrobnosti o nederlandistice v Lutychu podávají Janssens & Steyaert (2014). V Lovani fungovala nederlandistika i v době po belgické revoluci. Kněz Jan Baptist David (1801–1866) zde od roku 1836 vyučoval nejen dějiny Belgie, ale rovněž nizozemskou literaturu. Jeho předměty však neměly velký význam pro rozvoj vědecké nederlandistiky, neboť se zaměřoval především na historii. Místem, kde docházelo na profesionální úrovni k největšímu rozvoji nederlandistiky, byla Univerzita v Gentu.⁵⁷ V roce 1896 se prvním nederlandistou na Univerzitě v Gentu stal doktor germanistiky, profesor Willem De Vreese (1869–1938). Do té doby výuku nederlandistiky a germanistiky zajišťovali především vyučující z jiných oborů, např. profesor August Vermeylen (1872–1945), který byl doktorem věd v oboru historie a dějiny umění. Vermeylen byl již v roce 1901 docentem dějin umění na Svobodné univerzitě v Bruselu (*Université Libre de Bruxelles* neboli *ULB*), kde o rok později začal vyučovat i nizozemskou literaturu. Snažil se rovněž o to, aby bylo v Bruselu zavedeno studium germánských filologií, což se podařilo roku 1910. Od roku 1923 přednášel na Univerzitě v Gentu. Později se stal prvním rektorem gentské univerzity v době, kdy se zde začala nabízet výuka výlučně v nizozemštině (od roku 1930).⁵⁸

Známým profesorem nizozemské lingvistiky na Univerzitě v Gentu byl Maurits Gysseling (1919–1997), který se proslavil zejména díky svému mistrovskému dílu *Corpus Gysseling* (1977–1987), jež obsahuje téměř kompletní sbírku všech nizozemských textů napsaných před rokem 1300. V odborných kruzích se pak stal kontroverzním Gysselingův objev „belgičtiny“, prehistorického indoevropského jazyka, který údajně zanechal stopy v mnoha toponymech. Tato teorie vzešla z Gysselingova lexikonu nazvaného *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)* (Toponymický slovník Belgie, Nizozemska, Lucemburska, severní Francie a západního Německa – před rokem 1226), který byl publikován v roce 1960.

Výuka nizozemštiny na vlámských univerzitách byla vždy spojena s germánskou filologií.⁵⁹ V roce 1968 dochází v Lovani ke změně studijního programu, rovněž Univerzita v Gentu mění svůj studijní program, co se týče jazyků. Od tohoto roku mají studenti možnost vybírat si pouze kombinaci dvou jazyků, čímž vznikají

⁵⁷ Důvody, proč tomu tak bylo právě v Gentu, podrobněji rozebírá např. Deprez (1989: 26).

⁵⁸ Viz biografie A. Vermeylena dostupná na: <https://www.vub.be/alumni/profiel/august-vermeylen>.

⁵⁹ Studium germánské filologie bylo původně zakončeno titulem doktor (*doctoraat*). Od roku 1929 došlo ke změně systému a titul doktor bylo možné získat až po obhájení disertační práce a získání titulu *licentiaat*, který představoval diplom předávaný po ukončení čtyřletého studia germánské filologie. Získat bylo možno rovněž titul *geaggregeerde*, který zplnomocňoval k učitelství na střední škole. Do té doby bylo pro učitelskou aprobaci dostačující disponovat doktorským diplomem.